

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «ХОРТИЦЬКА
НАЦІОНАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА АКАДЕМІЯ»
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра соціальної роботи

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему «РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДІВ
АРТ-ТЕРАПІЇ»

Виконала студентка: _____ 2 _____ курсу _____
освітньо-професійна програма Соціальна педагогіка
спеціальність _____ 231 Соціальна робота _____
(шифр і назва спеціальності)

Грядун К. С.

(ініціали та прізвище)

Керівник _____
доцент кафедри соціальної роботи,
к. пед. н. Клопота О. А.
(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Рецензент _____
доцент кафедри соціальної філософії
та управління ЗНУ, доцент,
к. філос. н. Масюк О. П.
(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Магістерська робота «Розвиток соціальної компетентності молодших школярів з використанням методів арт-терапії»: 85 с., 6 рис., 7 табл., 55 джерел, 3 додатки.

Об'єктом дослідження є соціальна компетентність учнів молодших класів.

Предметом дослідження є процес розвитку соціальної компетентності молодших школярів з використанням методів арт-терапії.

Мета роботи: теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка ефективності розвитку соціальної компетентності молодших школярів з використанням методів арт-терапії.

Методи дослідження: аналіз, систематизація і узагальнення даних з проблеми дослідження на основі вивчення філософської, соціально-педагогічної, психологічної літератури; якісний і кількісний аналіз результатів педагогічного експерименту.

Наукова новизна дослідження полягає у обґрунтуванні і подальшому розвитку педагогічної системи формування соціальної компетентності молодших школярів з використанням методів арт-терапії.

Практична значущість дослідження полягає у розробці дидактичних матеріалів з формування соціальної компетентності молодших школярів, які можуть використовуватися фахівцями у соціально-педагогічній роботі.

Результати дослідження пройшли апробацію на III Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми ортопедагогіки, ортопсихології та реабілітології» (м. Запоріжжя, 4-5 жовтня 2019 р.) та I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір» (м. Запоріжжя 14 травня 2020 р.).

**СОЦІАЛІЗАЦІЯ, СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ, АРТ-ТЕРАПІЯ,
КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД, МОЛОДШИЙ ШКІЛЬНИЙ ВІК**

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлена потребою сучасного суспільства у громадянах, здатних швидко адаптуватися і продуктивно самореалізовуватися в умовах постійних змін та різноманітних впливів соціального середовища.

Саме тому зростає науковий інтерес до вивчення соціальної компетентності, як інтеграційної характеристики, складного особистісного утворення, що відіграє провідну роль у пов'язанні проблем і завдань взаємодії між людьми.

Різнманітні аспекти соціальної компетентності досліджували: Н. Василенко, І. Єрмаков, А. Гольдштейн, І. Зарубінська, Л. Лепіхова В. Нечипоренко, Д. Равен, Л. Сохань, А. Хуторський та інші.

Особливої уваги проблема розвитку соціальної компетентності набуває у період початку шкільного навчання, коли відсутність спеціально організованої допомоги призводить до зниження рівня самоорганізації та самоконтролю учнів, долаття труднощів навчальної діяльності та різноманітних стресогенних ситуацій, що у подальшому, негативно позначається на особистісному і соціальному розвитку дитини молодшого шкільного віку. Соціальну компетентність молодших школярів досліджували М. Гончарова-Горянська, О. Безкоровайна, Т. Дворак, С. Злобін, Н. Калініна та інші.

Одним із засобів розвитку соціальної компетентності у молодшому шкільному віці може стати арт-терапія, яка базується на принципі відображення психічного стану людини в тих зорових образах, які постають перед нею під час співу, малювання, танцю, гри та сприяє набуттю впевненості у собі, здатності проявляти себе, налагоджувати контакт з оточуючими людьми. Різнманіття підвидів арт-терапії дає можливість обрати найдоцільніші для кожного конкретного випадку варіанти.

Разом з цим, на даний час немає цілісної теорії регулювання здатності

до соціалізації дітей молодшого шкільного віку. Перед фахівцями соціальної сфери постає нагальна проблема розробки форм та методів підвищення рівня соціальної компетентності молодших школярів.

Виходячи з вищезначеного, представляється актуальним і доцільним здійснення наукового дослідження на тему: «Розвиток соціальної компетентності молодших школярів з використанням методів арт-терапії».

Об'єкт дослідження: соціальна компетентність учнів молодших класів.

Предмет дослідження: процес розвитку соціальної компетентності молодших школярів з використанням методів арт-терапії.

Мета дослідження: теоретико-експериментальне дослідження процесу розвитку соціальної компетентності молодших школярів.

Гіпотеза: розробка й впровадження програми занять з використанням методів арт-терапії сприятиме підвищенню рівня соціальної компетентності молодших школярів.

На основі мети були визначені такі **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми розвитку соціальної компетентності молодших школярів з використанням методів арт-терапії.

2. Дослідити рівень розвитку соціальної компетентності молодших школярів.

3. Розробити і впровадити програму розвитку соціальної компетентності молодших школярів з використанням методів арт-терапії.

4. Визначити ефективність впровадженої програми розвитку соціальної компетентності молодших школярів з використанням методів арт-терапії.

Для вирішення завдань та досягнення поставленої мети використано такі **методи дослідження:**

- теоретичні: аналіз нормативної документації, соціально-педагогічної, психологічної літератури, дисертацій, матеріалів конференцій і періодичних фахових видань з метою визначення стану розробленості та перспектив досліджуваної проблеми; порівняння різних поглядів вчених на

досліджувану проблему; систематизація та узагальнення для уточнення поняття «соціальна компетентність», розкриття особливостей розвитку соціальної компетентності молодших школярів, визначення потенціалу арт-терапії як засобу розвитку соціальної компетентності молодших школярів.

- емпіричні: констатувальний експеримент – тестування з метою визначення рівнів розвитку соціальної компетентності молодших школярів «Оціни поведінку» (модифікація тесту А. Венгера), «Дитячий варіант особистісного тесту Р. Кеттелла»; формувальний експеримент щодо впровадження програми занять з використанням методів арт-терапії для молодших школярів, спрямовану на розвиток соціальної компетентності.

Методологічною основою дослідження розвитку соціальної компетентності молодших школярів стали праці таких науковців, як: І. Єрмаков, Л. Сохань, В. Нечипоренко, І. Ящук, В. Слот, Х. Спанярд, Т. Шульга, А. Ватошкін, С. Гончаров, А. Хуторський, Ю. Рубін, А. Куклін, А. Аргайла, П. Берельсон, А. Гольдштейн, Е. Коблянська, Д. Равен, Н. Сівакта, Н. Борбич, І. Зарубінська, Л. Лепіхова, Н. Василенко, М. Гончарова-Горянська, О. Безкоровайна, Т. Дворак, С. Злобін та інші.

Наукова новизна дослідження полягає у обґрунтуванні і подальшому розвитку методів розвитку соціальної компетентності молодших школярів.

Практична значущість дослідження полягає у розробці методичних матеріалів з розвитку соціальної компетентності молодших школярів, які можуть використовуватись фахівцями соціальної та соціально-педагогічної роботи.

Експериментальною базою дослідження визначено загальноосвітню санаторну школа-інтернат I-III ступенів комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, а також Запорізьку загальноосвітню школу I-III ступенів № 20 екологічного профілю Запорізької міської ради Запорізької області. Вибірка складалася з 44 осіб.

Апробація результатів дослідження. Зміст і результати дослідження

оприлюднені на:

1. III Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми ортопедагогіки, ортопсихології та реабілітології» (м. Запоріжжя, 4-5 жовтня 2019 р.);

2. I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір» (м. Запоріжжя 14 травня 2020 р.).

Публікації. Зміст і результати дослідження висвітлено у 2-х публікаціях:

1. Теоретичний аспект вивчення арт-терапії як засобу соціалізації дітей молодшого шкільного віку. *Актуальні проблеми ортопедагогіки, ортопсихології та реабілітології*: збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 4-5 жовтня 2019 р.). / За заг. ред. Швецова А. Г. Запоріжжя: Вид-во Хортицької національної академії, 2019. С. 25–26.

2. Специфіка формування соціальної компетентності молодших школярів в умовах інклюзивної освіти. *Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір*: збірник тез доповідей I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 14 травня 2020 р.). Запоріжжя: Вид-во Хортицької національної академії, 2020 (подано до друку).

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 55 найменувань, 3-х додатків. Загальний обсяг – 85 сторінок, з них 58 сторінок основного тексту.

ВИСНОВКИ

Узагальнення теоретичних та емпіричних результатів дослідження дає підстави для наступних висновків:

1. Аналіз наукової літератури з проблеми розвитку соціальної компетентності молодших школярів дозволив встановити, що поняття «соціальна компетентність» є недостатньо вивченим.

Узагальнення поглядів вітчизняних і зарубіжних вчених дозволили охарактеризувати соціальну компетентність як феномен, що забезпечує продуктивну взаємодію, ознаками якої є відстоювання кожним з її учасників своїх інтересів і одночасне прийняття інтересів інших людей. Провідне значення в характеристиці соціальної компетентності людини відіграють знання про себе і суспільство, соціальні вміння і досвід, цінності та мотиви, а ключовими аспектами є громадянська позиція та соціальна відповідальність. Таким чином, соціальна компетентність уособлює здатність особистості гнучко орієнтуватися в постійних та мінливих соціальних умовах та конструктивно взаємодіяти із соціальним середовищем.

Було виділено соціально-психологічні характеристики учнів зазначеної вікової категорії. Визначені особливості було сформовано у перелік критеріїв для розвитку. Узагальнення дало змогу зробити висновок про те, що молодший шкільний вік є сенситивним для розвитку соціальної компетентності.

Доречність вибору методів арт-терапії обґрунтовано зіставленням предметних і загальновиховних компетентностей, які формує арт-терапія, із соціальними навичками.

2. Визначено критерії, показники і рівні розвитку соціальної компетентності молодших школярів: «Рівень соціальних переживань (емпатія)», «Комунікабельність». Визначено три рівні розвитку соціальної компетентності молодших школярів: високий, середній та низький.

3. Розроблено та впроваджено експериментальну програму занять,

спрямовану на розвиток соціальної компетентності молодших школярів. Виділено три етапи програми занять з використанням методів арт-терапії: діагностичний (визначення рівнів розвитку соціальної компетентності молодших школярів), змістовний (реалізація практичної частини програми занять з розвитку соціальної компетентності молодших школярів) та оціночний (повторна діагностика показників рівнів розвитку соціальної компетентності молодших школярів).

4. У ході експериментальної роботи виявлено позитивну динаміку у формуванні всіх досліджуваних показників розвитку соціальної компетентності молодших школярів. В експериментальній групі була виявлена позитивна динаміка. Підвищення рівня соціалізації учнів вплинули на зміну їх орієнтації з особистісної на орієнтацію на взаємодію. В контрольній групі значних змін не відбулося.

В експериментальній групі відбулися наступні зміни в рівнях розвитку соціальної компетентності молодших школярів за критерієм «Рівень соціальних переживань (емпатія)»: відсоток учасників з низьким рівнем знизився на 20,9 % – з 37,5 % до 16,6 %; з середнім збільшився на 12,6 % – з 50 % до 62,6 %. На етапі констатувального експерименту з високим рівнем розвитку емпатії було виявлено 12,5 % респондентів, на контрольному – 20,8 %, тобто відсоток учасників збільшився на 8,3 %. В контрольній групі змін майже не виявлено: відсоток учасників з низьким рівнем знизився з 4 % – з 36 % до 32 %; відсоток респондентів з середнім рівнем розвитку емпатії збільшився з 52 % до 56 %. Відсоток учасників з високим рівнем розвитку емпатії в контрольній групі залишився незмінним 12 %.

Відсоток респондентів експериментальної групи з низьким рівнем розвитку комунікабельності зменшився на 20,9 % – з 41,7 % до 20,8 %; відсоток учасників з середнім рівнем розвитку комунікабельності зріс на 12,5 %, тобто з 41,7 % до 54,2 %. Високий рівень розвитку соціальної компетентності молодших школярів за критерієм «Комунікабельність» під час повторної діагностики виявлено у 25 % учасників, що свідчить про те, що

відсоток респондентів зріс на 8,4 % – з 16,6 % до 25 %. Серед учасників контрольної групи відбулись наступні зміни: відсоток респондентів з низьким рівнем розвитку комунікабельності зменшився з 40 % до 32 % (на 8 %). Відсоток учасників з середнім рівнем зріс на 8 % – з 44 % до 52 %. Показники високого рівня залишилися без змін – 16 %.

Отримані дані засвідчили ефективність розвитку соціальної компетентності молодших школярів з використанням методів арт-терапії.

Таким чином можна констатувати, що, за результатами проведеної дослідно-експериментальної роботи мету досягнуто, поставлені завдання розв'язано. Разом з цим, здійснене дослідження не висвітлює усіх аспектів розвитку соціальної компетентності молодших школярів. Перспективи подальшої роботи вбачаємо у вивченні провідного досвіду впровадження методів арт-терапії та вдосконаленні інструментарію дослідження рівня розвитку соціальної компетентності молодших школярів.